

აფხაზეთის საკითხი საქართველოს დამფუძნებელ კრებაში •

ოთარ ჯანელიძე **

აბსტრაქტი

ვიდრე საქართველოს დამფუძნებელი კრება ჩამოყალიბდებოდა, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებასა და აფხაზეთა ეროვნულ საბჭოს შორის გაფორმებული იყო ოფიციალური ხელშეკრულება (1918 წლის 11 ივნისი), რომლის ძალითაც, აფხაზეთი ადასტურებდა საქართველოს განუყოფლობას, თვით აფხაზეთს კი საქართველოს შემადგენლობაში ავტონომიური უფლებები უმკვიდრდებოდა. საქართველოს მთავრობა კისრულობდა, სამხედრო-ეკონომიკური დახმარება გაეწია აფხაზეთისათვის,

საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ, თავის პირველივე სხდომაზე, 1919 წლის 12 მარტს, დაადასტურა 1918 წლის 26 მაისს ეროვნული საბჭოს მიერ მიღებული საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აქტი. აქტზე ხელმომწერთა შორის იყვნენ დამფუძნებელი კრების დეპუტატებიც აფხაზეთიდან, რომლებიც ქვეყნის უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოში არჩევნებში გამარჯვებული სოციალ-დემოკრატიული პარტიის სიით შევიდნენ.

1919 წლის 20 მარტს აფხაზეთის სახალხო საბჭომ ხმათა აბსოლუტური უმრავლესობით მიიღო „აქტი აფხაზეთის ავტონომიის შესახებ“, რომელიც აცხადებდა: „აფხაზეთი შედის საქართველოს დამოკრატიული რესპუბლიკის შემადგენლობაში, როგორც მისი ავტონომი-

* კვლევა განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის საგრანტო პროექტის „საქართველოს დამფუძნებელი კრება: ქართული პარლამენტარიზმის გამოცდილება“ ფარგლებში. გრანტის კოდი: FR – 18 – 20157

**გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პოლიტოლოგიის ინსტიტუტის მკვლევარი

ური ერთეული“. „აქტის“ თანახმად, აფხაზეთის კონსტიტუცია საქართველოს დამფუძნებელი კრებისა და აფხაზეთის სახალხო საბჭოს შერეულ პარიტეტული კომისიას უნდა შეემუშავებინა.

საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ განიხილა ეს დოკუმენტი და დაამტკიცა იგი. 1920 წლის ბოლოსთვის საკონსტიტუციო კომისიამ შეიმუშავა დებულების პროექტი აფხაზეთის ავტონომიური მმართველობის შესახებ, რომელიც, საქართველოს კონსტიტუციასთან ერთად დაამტკიცდა 1921 წლის 21 თებერვალს. საქართველოს კონსტიტუციამ კი დააკანონა: „საქართველოს რესპუბლიკის განუყოფელ ნაწილს - აფხაზეთს (სოხუმის ოლქი) ადგილობრივ საქმეებში ენიჭება ავტონომიური მმართველობა“.

საკვანძო სიტყვები: საქართველოს დამფუძნებელი კრება, თბილისი, სოხუმი, კონსტიტუცია, ავტონომია

შესავალი

განსახილველი თემა, ერთი შეხედვით, თითქოს, დამუშავებული და შესწავლილია, მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს ასე არ არის. არც ქართულ და არც აფხაზურ ისტორიოგრაფიაში არ მოიპოვება პირველწყაროებზე დაფუძნებული მონოგრაფიული გამოკვლევა, რომელიც პრობლემის მთელ არსს სიღრმისეულად წარმოაჩენდეს და მიუკერძოებლად გადმოცემდეს. მაგალითად, ვერ ვიტყვით, რომ საფუძვლიანადაა გაშუქებული საქართველოს დამფუძნებელ კრებაში შემაჯავალი პოლიტიკური პარტიების მიმართება აფხაზეთთან, არა გვაქვს პასუხი, რა გავლენა იქონია საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული ხელისუფლების რეფორმებმა აფხაზეთის სოციალ-ეკონომიკურ თუ საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ სინამდვილეზე, აზრთა სხვადასხვაობა აფხაზეთის პოლიტიკური სტატუსის შესახებ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში 1921 წლის კონსტიტუციის მიღებამდე და სხვ. არადა, სამისო მასალა არსებობს. საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცულია ბევრი დღემდე გამოუქვეყნებელი დოკუმენტი, რომელიც მეტ სიცხადეს შეიტანდა ქარ-

თულ-აფხაზური ურთიერთობის ისტორიის სადავო საკითხებში; მოგვეპოვება ასევე მეტად მნიშვნელოვანი წყარო საქართველოს დამფუძნებელი კრების სტენოგრაფიული ანგარიშების სახით, რომლებიც 1919-1920 წლებში ქვეყნდებოდა და ამ ბოლო დროს ხელახლა გამოიცა (7 ტომი).

ამ პერიოდთან დაკავშირებულ საისტორიო ნაშრომებში მხოლოდ პოლიტიკური დაპირისპირების პერიპეტეებია აღწერილი. მათში საერთოდ არ არის ასახული ან ნაკლებადაა გაშუქებული აფხაზეთში მიმდინარე სოციალური, ეკონომიკური, საზოგადოებრივი თუ კულტურული ცხოვრების პროცესი. ამასთან, ქართულ და აფხაზურ საისტორიო ნარატივში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდის მოვლენების ინტერპრეტაცია და შეფასებები დიამეტრულად განსხვავდება ერთმანეთისაგან.

ქართულ-აფხაზური ურთიერთობა 1919 წლამდე

დამფუძნებელი კრება 1919 წლის თებერვალში საყოველთაო არჩევნების გზით შექმნილი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო იყო. მან განსაზღვრა სახელმწიფოს პოლიტიკური იერ-სახე, მიიღო ათეულობით კანონი, დეკრეტი თუ სხვა სამართლებრივი აქტი, შეიმუშავა და დაამტკიცა კონსტიტუცია. დამფუძნებელ კრებამდე საკანონმდებლო ფუნქციას საქართველოს ეროვნული საბჭო ასრულებდა, რომელიც 1918 წლის ოქტომბერში საქართველოს პარლამენტად გარდაიქმნა. რა ვითარება იყო ამ პერიოდში აფხაზეთში?

რუსეთში თვითმპყრობელობის დამხობისას აფხაზეთი, რომელიც სოხუმის ოლქად იწოდებოდა, ქუთაისის გუბერნიის ნაწილი იყო. ამიტომ სოხუმში 1917 წლის მარტში შექმნილი აფხაზეთის ადგილობრივი თვითმმართველობის დროებითი კომიტეტი რუსეთის დროებითი მთავრობის რწმუნებულ ორგანოს ამიერკავკასიის საგანგებო კომიტეტს - ოზაკომს დაემორჩილა. ამ დროს მთელ სოხუმის ოლქში რეალურ ძალაუფლებას საზოგადოებრივი უსაფრ-

თხოვბის საოლქო კომიტეტი და სოხუმის მუშათა დეპუტატების საბჭო ფლობდა, რომლებშიც უმრავლესობას სოციალ-დემოკრატი მენშევიკები შეადგენდნენ. სოხუმის სათათბიროსაც სათავეში ქართველი სოციალ-დემოკრატი ბენია ჩხიკვიშვილი ედგა. ამ სტრუქტურების პარალელურად, 1917 წლის ნოემბერში აფხაზი ხალხის ყრილობაზე შეიქმნა აფხაზთა სახალხო საბჭო. მის თავმჯდომარედ სიმონ ბასარია აირჩიეს.

1918 წლის 26 მაისს საქართველომ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა აღიდგინა. შეიქმნა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა. საქართველოს რესპუბლიკის ხელისუფლებასა და აფხაზთა ეროვნულ საბჭოს შორის 1918 წლის 11 ივნისს გაფორმდა ოფიციალური ხელშეკრულება, რომლის ძალითაც, აფხაზეთი ადასტურებდა საქართველოს განუყოფლობას, თვით აფხაზეთს კი საქართველოს შემადგენლობაში ავტონომიური უფლებები უმკვიდრდებოდა. საქართველოს მთავრობა კისრულობდა, სამხედრო-ეკონომიკური დახმარება გაეწია აფხაზეთისათვის, რომლის პოლიტიკური მოწყობის საკითხი უახლოეს მომავალში დემოკრატიულ საწყისებზე მოწვეულ მთელი მოსახლეობის ყრილობას უნდა გადაეწყვიტა.

ბოლშევიკებისაგან შევიწროებულმა აფხაზთა სახალხო საბჭომ, ხსენებული ხელშეკრულების საფუძველზე, დახმარება საქართველოს ხელისუფლებას სთხოვა. მთავრობის გადაწყვეტილებით, სოხუმში რეგულარული ჯარის ნაწილი გაიგზავნა გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის სარდლობით. აფხაზეთის გენერალ-გუბერნატორად დანიშნული მაზნიაშვილი ძირითადად სამხედრო საქმეებს განაგებდა. იმავდროულად, სოხუმში შექმნილი იყო საქართველოს მთავრობის პოლიტიკური წარმომადგენლობა, რომელიც მინდობილი ჰქონდა უზუცეს სოციალ-დემოკრატს ისიდორე რამიშვილს.

ჯერ კიდევ სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენამდე, ქართული პოლიტიკური პარტიებისა და საქართველოს ეროვნული საბჭოს ურყევი აზრი იყო, რომ აფხაზეთი საქართველოს

განუყოფელი ნაწილია, რომელიც აღჭურვილი იქნება „სრული შინაური დამოუკიდებლობით, ანუ ფართო ავტონომიით“. ამ მხრივ საგულისხმოა საქართველოს ეროვნული საბჭოს წევრის დავით სულიაშვილის გამოსვლა სოხუმის ოლქის გლეხთა ყრილობაზე 1918 წლის მარტში. მისი სიტყვით, „აფხაზეთი იქნება ერთი მთლიანი ერთეული ავტონომია ტერიტორიალურ-ეროვნულ პრინციპებზე დამყარებული. ქართული ეროვნული საბჭო სიამოვნებით მიეგებება თავის მოძმეთა ასეთ დასკვნას და ყოველთვის მზად იქნება ძმური ხელი გაუწოდოს მას“.¹

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებამაც კურსი იმთავითვე აფხაზეთის ავტონომიის აღიარებისაკენ აიღო, რაც არაერთგზის იყო დეკლარირებული. ერთ-ერთ სამთავრობო დადგენილებაში აღნიშნულია: „გამოქვეყნდეს მთავრობის მიმართვა, სადაც მითითებული უნდა იქნეს, რომ აფხაზეთს ენიჭება სახალხო წარმომადგენლობის უფლება და ამით შინაური ცხოვრების მოწყობა ავტონომიის საწყისებზე“.² სწორედ ამ საფუძველზე განვითარდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მიმართება აფხაზეთთან 1918-1921 წლების განმავლობაში.

აფხაზეთის თემა დამფუძნებელ კრებაში

საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ, თავის პირველივე სხდომაზე, 1919 წლის 12 მარტს, დაადასტურა 1918 წლის 26 მაისს ეროვნული საბჭოს მიერ მიებული საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აქტი. აქტზე ხელმომწერთა შორის იყვნენ დამფუძნებელი კრების დეპუტატები აფხაზეთიდან: დიმიტრი ემუხვარი, ვარლამ შარვაშიძე, ვასილ ლურჯუა, ივანე ფაშალიდი და დიმიტრი ზახაროვი, რომლებიც ქვეყნის უმაღლეს საკანონმდებლო

¹ გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ., 22 მარტი.

² გამახარია ჯ., ქართულ-აფხაზურ ურთიერთობათა ისტორიიდან, თბ., 1991, გვ. 73.

ორგანოში არჩევნებში გამარჯვებული სოციალ-დემოკრატიული პარტიის სიით შევიდნენ.

საკუთრივ აფხაზეთში საქართველოს დამფუძნებელი კრების არჩევნები მეორე დამატებითი ხმის მიცემის დროს, 1920 წლის მანძილზე გაიმართა. როგორც საარქივო მასალები ცხადყოფენ, ელექტორატი 22 354 ადამიანით იყო განსაზღვრული. მათგან საარჩევნო უფლებით 21019 ამომრჩეველმა ისარგებლა.³

ირკვევა, რომ აფხაზეთის პრობლემატიკა, რეგიონთან დაკავშირებული პოლიტიკური თუ ეკონომიკური საკითხები ხშირად იდგა საქართველოს დამფუძნებელი კრების დღის წესრიგში. მაგალითად, პირველი სიტყვა აფხაზეთთან დაკავშირებით კრების მეორე სხდომაზე, 1919 წლის 21 მარტს, მთავრობის დეკლარაციაში ითქვა.

დეკლარაციაში, რომელიც კრებას მთავრობის თავმჯდომარის მოადგილემ, საგარეო საქმეთა მინისტრმა ევგენი გეგეჭკორმა წარუდგინა, აღნიშნული იყო: „აფხაზეთსა და სამუსლიმანო საქართველოს მთავრობა განსაკუთრებულ ყურადღებას აპყრობს. ჩვენი მიზანია ამ კუთხეებში თავისებური განვითარების უზრუნველყოფა, ადგილობრივი ძალებით შინაური მართვა-გამგეობის მოწყობა და დედა სამშობლოსთან შეგნებულათ დაკავშირება. აფხაზეთის სახალხო საბჭოს მოწვევით ...უკვე ჩაეყარა საფუძველი აფხაზეთის საქმეთა ამ ნიადაგზე მოწესრიგებას. ...მთავრობა დარწმუნებულია, რომ ამ კუთხეების შემოერთება და კულტურული აღორძინება აუცილებელი პირობაა ჩვენი რესპუბლიკის ნორმალური განვითარებისა და თვით არსებობისაც კი“.⁴

მთავრობის მიმართებას აფხაზეთისადმი მხარი დაუჭირა კრების სოციალისტ-ფედერალისტურმა ფრაქციამ, რომლის დეკლარაციაშიც

³ საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1834, ანაწ. 2, საქმ. 17.

⁴ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი I. 1919 წლის 12 მარტი - 27 მაისი, თბ., 2019, გვ. 74.

რაციაში ხაზგასმულია: „თუ ჩვენ აფხაზეთსა და სამაჰმადიანო საქართველოში არ განვახორციელებთ გამოცხადებულ თვითმართველობას, ფრიად გართულდება საქმე და ჩვენ ვერ შემოვიკრებთ ჩვენს გარშემო გაფანტულ ელემენტებს“.⁵ ესერები ზოგადი დეკლარირებით დაკმაყოფილდნენ, რომ „განაპირა ოლქების ცხოვრების მოგვარება, მათი ეროვნულ-კულტურული მოთხოვნილებათა სრული დაკმაყოფილება იქნება სოციალისტ-რევოლუციონერთა ფრაქციის მთავარი საზრუნავი“,⁶ ხოლო ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის ლიდერმა სპირიდონ კედიამ მთავრობის წინანდელი პოლიტიკა ქვეყნის განაპირა მხარეებში და მათ შორის აფხაზეთშიც, რომელიც მისი სიტყვით, არ გამოირჩეოდა კომპრომისით, „იდგა კლასობრივი ბრძოლის ნიადაგზე და საზოგადოებაში სთესდა ...შეურიგებლობის იდეოლოგიას“, შეცდომად მიიჩნია.⁷

ამავე სხდომაზე დეპუტატები გაეცნენ აფხაზეთის სახალხო საბჭოს თავმჯდომარის არზაყან ემხვარის მიერ სოხუმიდან დეპუტატით გამოგზავნილ „აქტს აფხაზეთის ავტონომიის შესახებ“. 1919 წლის 20 მარტს, აფხაზეთის სახალხო საბჭოს მიერ ხმების აბსოლუტური უმრავლესობით მიღებული ეს დოკუმენტი აცხადებდა: „აფხაზეთი შედის საქართველოს დამოკრატული რესპუბლიკის შემადგენლობაში, როგორც მისი ავტონომიური ერთეული“. „აქტის“ თანახმად, აფხაზეთის კონსტიტუცია საქართველოს დამფუძნებელი კრებისა და აფხაზეთის სახალხო საბჭოს შერეულ პარიტეტული კომისიას უნდა შეემუშავებინა. დოკუმენტი ძალაში ორივე ამ ორგანოს მიერ მისი დამტკიცების შემდეგ შევიდოდა.⁸

„აქტი აფხაზეთის ავტონომიის შესახებ“ რეგიონის თვითგამორკვევას ნიშნავდა. აფხაზეთი, მისი მოსახლეობის დიდი უმრავ-

⁵ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი I, გვ. 86.

⁶ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი I, გვ. 96.

⁷ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი I, გვ. 87-88.

⁸ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი I, გვ. 64; Журн. „Литературная Грузия“, 1989, № 11, с. 155-156.

ლესობის ნებით, საქართველოს შემადგენლობაში ყოფნას აღიარებდა.⁹ „აქტი“ მოიწონა საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ, რომელიც შექმნის დღიდანვე აფხაზეთის საშინაო საქმეებში ჩაურევლობის პოზიციას იცავდა. აფხაზური ისტორიოგრაფია არ ითვალისწინებს ამ გარემოებებს და მიიჩნევს, რომ „აქტი“ ქალაქდზე დარჩა და „вся эта игра в «автономию» оказалась иллюзией самоуправления“.¹⁰

არ არის გამორიცხული, გაჩნდეს კითხვა: შეიძლებოდა თუ არა აფხაზეთს მიეღო ნამდვილი ავტონომია საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში, რომელიც უნიტარულ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბდა? რა თქმა უნდა შეიძლებოდა და ეს საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუციამაც დაამტკიცა. ამასთან, მსოფლიოში არსებობს სხვა გამოცდილებაც. მაგალითად ფინეთი, რომლის ცენტრალიზებული, უნიტარულ სახელმწიფოში ავტონომია აქვს მინიჭებული ალანდის კუნძულების შედურენოვან მოსახლეობას. განსხვავებული ტიპის ავტონომიები არსებობს ევროპის სხვა სახელმწიფოებშიც. მაგალითად: უნიტარულ ესპანეთში 10-ზე მეტი ავტონომიური გაერთიანებაა (არაგონი, ასტურია, გალისია, კატალონია, ნავარა და სხვა); დიდი ბრიტანეთის შემადგენელ ქვეყნებს და ადმინისტრაციულ-ტერიტორიულ ერთეულებს წარმოადგენენ შოტლანდია, ჩრდილოეთ ირლანდია და უელსი. ავტონომიებით სარგებლობენ: ფარერის კუნძულები და გრელანდია - დანიის სამეფოში, აზორის კუნძულები - პორტუგალიაში, კორსიკა - საფრანგეთში და სხვა.

რაც შეეხება აფხაზეთს, - მისი ავტონომიურობის მაჩვენებელი იყო, რომ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობასთან დაარსდა აფხაზეთის საქმეთა მინისტრის თანამდებობა,

⁹ ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან: აფხაზეთი უძველესი დროიდან დღემდე თბ., 2007, გვ. 328.

¹⁰ О. Бгажба, С. Лакоба, История Абхазии с древнейших времен до наших дней, Сухум, 2006, с. 150; С. Лакоба. Очерки политической истории Абхазии, Сухуми, 1990, с. 75.

რომელიც, აფხაზეთის სახალხო საბჭოს წარდგინებით, პოლკოვნიკმა რაფიელ ჩქოტუამ დაიკავა. პარალელურად, საქმიანობის კოორდინაციის მიზნით, სოხუმში საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის რწმუნებული დანიშნა და ეს საპასუხისმგებლო პოსტი ერთ-ერთ ყველაზე ცნობილ ქართველ სოციალ-დემოკრატს ისიდორე რამიშვილს ჩაბარდა.

აფხაზეთის სახალხო საბჭოს ავტონომიურობის საილუსტრაციოდაც არაერთი სხვა ფაქტის დასახელებაც შეიძლება, მათ შორის: საბჭო თბილისთან შეუთანხმებლად ირჩევდა და ამტკიცებდა ადგილობრივ აღმასრულებელ ხელისუფლებას - კომისარიატს; საბჭოს დადგენილებით, სოხუმის ოლქს ეწოდა აფხაზეთი; აფხაზეთის ტერიტორიაზე სახელმწიფო დაწესებულებების ენად დროებით დატოვებულ იქნა რუსული ენა;¹¹ სახალხო საბჭომ უარი თქვა აფხაზეთში საქართველოს დამფუძნებელი კრების მეორე დამატებითი არჩევნების ჩატარების თაობაზე (1919 წ. აგვისტო).¹² სწორედ ეს აძლევდა საფუძველს საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრს ნოე რამიშვილს, რომ დამფუძნებელი კრების ტრიბუნლიდან განეცხადებინა: სახალხო საბჭოს, რომელიც აფხაზეთში მოქმედებს აქვს საკანონმდებლო ფუნქციები, ამიტომ ჩვენს მთავრობას და ჩვენს წარმომადგენელს არა აქვს არავითარი უფლება ჩაერიოს მის საქმეში. იგივე აზრს, ოღონდ უფრო მკვეთრად, გამოხატავდნენ ოპოზიციური პარტიების წარმომადგენლები: „აფხაზეთის საბჭო თავის თავს სუვერენულ ორგანოდ სთვლის. იგი აბრკოლებს და წინ ეღობება ჩვენს გავლენას და სახელმწიფოებრივ მოქმედებას აფხაზეთში“ (ს. კედაია, ეროვნულ-დემოკრატი); სახალხო საბჭოს სახით აფხაზეთს „აქვს უზენაესი საკანონმდებლო ორგანო, ჰყავს მთავრობა, ე. ი. ყველა ელემენტი დამოუკიდებელი სახელმწიფოსი“ (ლ. შენგელაია -

¹¹ ჯ. გამახარია, ქართულ-აფხაზურ ურთიერთობათა ისტორიიდან, თბ., 1991, გვ. 82.

¹² საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1834, ანაწ. 1, საქმ. 76, ფურც. 7-9.

ესერი).¹³ ამასთან, აუცილებელია აღინიშნოს, რომ შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, საქართველოს ხელისუფლების მხრიდან რეგიონის უფლებებიც არაერთხელ შეილახა (ადგილობრივ საბჭოსთან შეუთანხმებლად აფხაზეთის გენერალ-გუბერნატორად გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის დანიშვნა, საგანგებო კომისრად სოხუმში ბენია ჩხიკვიშვილის გაგზავნა).

აფხაზეთის სახალხო საბჭოში საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასთან დამოკიდებულებაში ერთსულოვნება არ სუფევდა, სხვადასხვა პარტიის წარმომადგენლებს განსხვავებული პოზიციები გააჩნდათ. მათგან „დამოუკიდებელი სოციალისტებისა“ და „ინტერნაციონალისტა“ ფრაქციები დაუფარავად ანტიქართულ მისწრაფებებს გამოხატავდნენ. ამის მიუხედავად, საზოგადოებრივ-პოლიტიკური პროცესი აფხაზეთში თავისუფლად მიმდინარეობდა, ფუნქციონირებდა სოხუმის სათათბირო, საქალაქო და სასოფლო ერობები, მოღვაწეობდნენ პოლიტიკური ორგანიზაციები, სხვადასხვა დაწესებულებათა პროფკავშირები, აფხაზურ ენაზე გამოვიდა პირველი ბეჭდური გამოცემა გაზეთი „აფსნი“, გაიხსნა რამდენიმე ათეული ახალი სკოლა და სხვ.

მორიგი მსჯელობა აფხაზეთში შექმნილ ვითარებაზე დამფუძნებელ კრებაში 1919 წლის 10 მაისს გაიმართა. იგი დაკავშირებული იყო მოხალისეთა არმიის სარდლის გენერალ ა. დენიკინის შემოჭრასთან აფხაზეთში,¹⁴ რის საპასუხოდაც, საქართველოს მთავრობამ ჯარი დაძრა და გაგრა დაიკავა. ამ ფაქტის გამო მოკავშირეთა

¹³ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი III, 1919 წლის 28 ივლისი - 11 ნოემბერი, თბ., 2019, გვ. 120; 153.

¹⁴ А. Деникин. Очерки русской смуты. Воспоминания, мемуары, Минск-Харвест, 2002, с. 283. აფხაზი ისტორიკოსების სიტყვით, „В начале 1919 г. Добровольческая армия начала наступление в районе Гагры с целью отбросить грузинские войска за р. Бзыбь и объявить Сухумский округ (Абхазию) нейтральной территорией“. О. Бгажба, С. Лакоба, История Абхазии с древнейших времен до наших дней, Сухум, 2006, с. 148.

არმიის სარდლობამ, რომელიც მაშინ სამხრეთ კავკასიაში „საერთაშორისო არბიტრის როლს“ ასრულებდა, უკმაყოფილება გამოთქვა.

აფხაზეთის სახალხო საბჭომ დაგმო „მოხალისეთა არმიას“ აგრესიული მოქმედება, რომელსაც მოჰქონდა „დამონება და ცარიზმი“.¹⁵ დიმიტრი გულიას რედაქტორობით სოხუმში გამომავალმა გაზეთმა „Наше слово“ ალექსანდრე შარვაშიძეს, რომელიც იყო დენიკინის ჯარების აფხაზეთში მიწვევის თაოსანი, „მოღალატე“ და „აფხაზეთის იუდა“ უწოდა.¹⁶ საქართველოს ხელისუფლებამ მოკავშირეთა სარდლობას განუმარტა, რომ საქართველოს სასიცოცხლო ინტერესები მოითხოვენ, დავიჭიროთ სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი ხაზი, რომელიც „ჩვენი არის ისტორიის მხრივ და რომლის შესახებ აფხაზეთის ეროვნულმა საბჭომ დაადგინა, რომ ეს ხაზი არის აფხაზეთის საზღვარი, რომელიც შედის საქართველოში, როგორც ავტონომიური ერთეული“.¹⁷

ნოე ჟორდანიას სიტყვით, „გაგრის ოლქი არის საქართველოს ჭიშკარი და გაგრის ჭიშკარი ჩვენ მიგვაჩნია სტრატეგიულ საზღვრად. ...საუკუნეთა განმავლობაში საქართველოს საზღვარი გაგრის ჭიშკარი იყო და ჩვენ მას ვერ დავთმობთ“.¹⁸ დამფუძნებელმა კრებამ სრულად გაიზიარა ეს პოზიცია და განაცხადა, რომ გაგრის დაკავება საქართველოს მხრიდან იყო თავდაცვა და მისი „წმინდა უფლების განხორციელება“.

1919 წლის 4 ივლისს ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის საპარლამენტო ფრაქციამ დამფუძნებელ კრებაში აფხაზეთის თემაზე წერილობითი შეკითხვით მიმართა რესპუბლიკის მთავრობას. მთავრობამ პასუხისათვის დრო ითხოვა და მსჯელობა ამ საკითხზე მხოლოდ 2 აგვისტოს გაიმართა. წამოჭრილ პრობლემებზე შინაგან

¹⁵ გაზ. „ერთობა“, 1919 წ., 18 აპრილი.

¹⁶ ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან: აფხაზეთი უძველესი დროიდან დღემდე თბ., 2007, გვ. 329.

¹⁷ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი I, გვ. 415.

¹⁸ გაზ. „სახალხო საქმე“, 1919 წ., 20 თებერვალი.

საქმეთა მინისტრმა ნოე რამიშვილმა ისაუბრა. განხილვაში დამფუძნებელი კრების მთელმა პოლიტიკურმა სპექტრმა მიიღო მონაწილეობა. სპირიდონ კედიამ გააკრიტიკა მთავრობა, რომ მან ვერ გაუწია ანგარიში საქართველოს განაპირა მხარეების „სპეციფიურ დეტალებსა და ცენტრისაგან მათ განმასხვავებელ თვისებებს“. მიუთითა აგრარული რეფორმის ხარვეზზე აფხაზეთში, სადაც ყოველი გლეხკაცი და აზნაური 10-25 დესეტინამდე ნაკვეთს ფლობდა, დანარჩენი თავისუფალი მიწა კი ძირითადად ოსმალეთის ქვეშევრდომ სომეხ და ბერძენ მოიჯარადრეებს ეჭირათ (იყვნენ მცირერიცხოვანი ქართველი/ მეგრელი/ არენდატორებიც). რეფორმამ არ გაითვალისწინა, რომ „ეს მიწა აფხაზეთის ხალხის საკუთრებაა და ასედაც სთვლის მას. თუ მაინც და მაინც აფხაზი შეურიგდებოდა, რომ მიწის ნაწილიც ქართველობასაც რეგებოდა, ...არამც და არამც იმას არ შეურიგდებოდა, რომ ეს მისი საკუთრება მიწა მისცემოდა ოსმალეთის ქვეშევრდომ სომეხებს და ბერძნებს. ...ამ ნიადაგზე ისმის დიდი სამდურავი და ბევრი საჩივარიც აფხაზეთში“.¹⁹

ლეო შენგელაიას სიტყვით, „მთავრობამ თავიდანვე ვერ გამოიჩინა საჭირო ტაქტი და უნარი განაპირა ოლქების ცხოვრების მოსაწესრიგებლად. ...მთავრობას თავის განსაკუთრებული ზრუნვით უნდა შეეყვარებინა განაპირა ქვეყნების მცხოვრებთათვის ჩვენი რესპუბლიკა, უნდა საქმით განემტკიცებია, ჩვენი ორიენტაცია. განაპირა ოლქებში მთავრობა სისტემატიურად აგვიანებდა სხვა და სხვა რეფორმებს, გზავნიდა უნიჭო პროპაგანდისტებს და უხემ ადმინისტრატორებს. ...აფხაზეთის დამოუკიდებლობა აბსურდია, დამოუკიდებელი აფხაზეთი მეორე დღესვე გვერდში ამოუდგება დენიკინს. ...აფხაზეთს უნდა მიენიჭოს ფართო ავტონომია“.²⁰

საინტერესო იყო დამფუძნებელი კრებისა და აფხაზეთის სახალხო საბჭოს წევრის ვასილი ღურჯუას გამოსვლა. მან განაცხადა,

¹⁹ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი III, გვ. 122; 161.

²⁰ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი III, გვ. 151-153.

რომ სინამდვილეს არ შეესაბამება მტკიცება, თითქოს ჩვენ გამოყოფის გზას დავადექით და დამოუკიდებლობისაკენ მივიღტვით. ჩვენ კარგად გვესმის, რომ აფხაზეთის ინტერესები მჭიდროდ არის დაკავშირებული საქართველოსთან და ჩვენ ამ რესპუბლიკაში გერეზად არ ვთვლით თავს, არამედ თანასწორ მოქალაქეებად, მის ღვიძლ შვილებად. ...აფხაზეთი, როგორც ავტონომიური ერთეული, მაგრამ ნაწილი ...საქართველოსი, მხოლოდ თავის შინაურ საქმეში იქნება დამოუკიდებელი“.²¹

სოციალ-დემოკრატიმა, იმ დროს აფხაზეთის საგანგებო კომისარმა ბენია ჩხიკვიშვილმა მიუთითა, რომ აფხაზეთში, სადაც მრავალი ეროვნება ცხოვრობს, ხალხის ფსიქოლოგია მოწამლულია ერთი-მეორეს შუღლით და უნდობლობით, ასეთ ვითარებაში საჭიროა დიდი სიფრთხილე, რომ ეს შუღლი არ გაძლიერდეს. შეუძლებლის გაკეთება არ შეგვეძლო, რაც შეგვეძლო ის გავაკეთეთ, მაგრამ ეს ცოტაა. აფხაზეთის მთელი დემოკრატია, განურჩევლად ეროვნებისა, ერთ პლატფორმაზე დგას და ესაა „ავტონომიური აფხაზეთი, მაგრამ განუყოფელი ნაწილი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკისა“.²²

შინაგან საქმეთა მინისტრმა ნოე რამიშვილმა აღიარა, რომ „ზოგიერთი ნაბიჯი, რომელსაც სხვა და სხვა წრეები სდგამენ, სრულიად არ შეეფერება არც ჩვენ ინტერესებს, არც კერძოდ, აფხაზეთის ინტერესებს. და, ამ შემთხვევაში, მთავრობა ყოველთვის სცდილობს, რომ გამოიხატოს ის საერთო ხაზი, რომელიც საჭირო არის ამ ინტერესების მოსარიგებლად“. ბოლოს კი დასძინა: „შექმნილ პირობებში მთავრობის პოლიტიკა უნდა იყოს ფხიზელი და არავითარ აჩქარებას ადგილი არ უნდა ჰქონდეს“.²³

²¹ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი III, გვ. 142.

²² საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი III, გვ. 146, 149.

²³ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი III, გვ. 138, 141.

1920 წლის 14 იანვარს გაიმართა დამფუძნებელი კრების საგანგებო საზეიმო სხდომა, რომელიც ევროპის დიდ სახელმწიფოთა მიერ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დე ფაქტოდ აღიარებას მიეძღვნა. ამ ფაქტთან დაკავშირებით აფხაზეთის სახალხო საბჭომ მისასალმებელი დეპეშა გაუგზავნა საქართველოს დამფუძნებელ კრებას.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლებამ იმ დროისათვის სტრატეგიულ ზოგიერთ ნედლეულზე მონოპოლია გამოაცხადა, მათ შორის, ფოთოლ თამბაქოზე. გათვალისწინებული იყო მტკიცე შესასყიდი ფასების დაწესება და შესაბამისი რგოლის შექმნა, რომელიც აღნიშნულ საქმეს გაუძღვებოდა. როგორც ჩანს, მუშაობას ამ სფეროში გარკვეული ხარვეზები ახლდა. ამით იყო განპირობებული, რომ 1920 წლის 27 იანვარს ეროვნული პარტიის ლიდერმა გრიგოლ ვეშაპელმა დამფუძნებელ კრებაში ასეთი საპარლამენტო შეკითხვა შეიტანა: „თამბაქოს მონოპოლია აფხაზეთში არა ნორმალურად ხორციელდება, რაც დიდ უკმაყოფილებას იწვევს, როგორც მრეწველთა, ისე მწარმოებელთა შორის. რა ზომებს იღებს მთავრობა ამის გამო?“ შეკითხვას მთავრობის წარმომადგენელმა სამი დღის შემდეგ უპასუხა და განმარტა: თუ აღმოჩნდა, რომ კანონი ირღვევა და უწესობები ხდება, მივიღებთ მკაცრ ზომებს და შედეგებს გაცნობებთო.²⁴ იმავე წლის 13 თებერვალს მომარაგების მინისტრის ამხანაგმა ჭავჭავაძემ დამფუძნებელ კრებაში დეტალურად ისაუბრა თამბაქოს მონოპოლიის საკითხზე და დაასაბუთა, რომ ადგილობრივი პლანტატორები და მეთამბაქოეები კმაყოფილნი არიან მონოპოლიით და რომ პლანტატორებმა თავიანთ ყრილობაზე ეს თვალსაზრისი ერთმნიშვნელოვნად გამოხატეს. მისი სიტყვით, მონოპოლია მიუღებელი აღმოჩნდა ე. წ. სკუპჩიკების - სპეკულიანტებისათვის, რომლებიც ცდილობენ შეაფერხონ მისი

²⁴ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი V, 1920 წლის 14 იანვარი - 16 მარტი, თბ., 2019, გვ. 90-93.

ცხოვრებაში გატარება.²⁵ სხდომის სტენოგრაფიული ანგარიშის ანალიზი საფუძველს იძლევა ითქვას, რომ ოპოზიციონერი დეპუტატი ნაკლოვანებებს აზვიადებდა, მთავრობის წარმომადგენელი მათ სერიოზულ დარღვევად არ აღიქვამდა, ხოლო სიმართლე სადღაც შუაში იყო.

საქართველოს დამფუძნებელმა კრებამ რამდენჯერმე მიიღო დეკრეტი აფხაზეთისათვის სხვადასხვა მიზნით ფინანსების გამოყოფის თაობაზე. მათ შორის: „დეკრეტი კრედიტის გადაცემის შესახებ სოხუმის ოლქში გადამდებ ავთიმყოფობასთან საბრძოლველად“ (1919 წლის ივლისი); აფხაზეთის კომისარიატისათვის ყოველთვიურად 1 მილიონი მანეთის გამოყოფის შესახებ (1920 წლის 6 აპრილი)²⁶ და სხვ. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ბიუჯეტში აფხაზეთს სერიოზული ყურადღება ჰქონდა დათმობილი. საგულისხმოა ისიც, რომ აფხაზეთის სახალხო საბჭოს წევრის ხელფასი 10 ათასი მანეთს შეადგენდა, დამფუძნებელი კრების დეპუტატის თვიური სარგო კი 7 600 მანეთი იყო²⁷.

აფხაზეთის კონსტიტუციის საკითხი

დამფუძნებელ კრებაში აფხაზეთთან მიმართებით მომდევნო თემა რეგიონის კონსტიტუციის შემუშავებას უკავშირდება. აფხაზეთის სახალხო საბჭომ ჩამოაყალიბა საკონსტიტუციო კომისია, რომელმაც ერთხმად მიიღო მომავალი კონსტიტუციის მთავარი დებულება: „აფხაზეთი შედის დემოკრატიული საქართველოს შე-

²⁵ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი V, გვ. 199-200. დამფუძნებელი კრება თამბაქოს მონოპოლიის პრობლემას კიდევ ერთხელ დაუბრუნდა 1920 წლის 22 ივლისს. კამათში მონაწილეობა მიიღეს: ვ. თევზაიამ (სოც-დემ.), ალ. ასათიანი (ედკ), ი. ლორთქიფანიძემ (ესერი), მომარაგების მინისტრის ამხანაგმა ჭავჭავანიძემ. საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი VII, 1920 წლის თბ., 2019, 9 ივლისი - 31 დეკემბერი, გვ. 70-90.

²⁶ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი VI, 1920 წლის 19 მარტი - 6 ივლისი, თბ., 2019, გვ. 177; 193.

²⁷ საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი VII, გვ.100.

მადგენლობაში, როგორც მისი ავტონომიური ერთეული“. რაც შეეხება სხვა საკითხებს, მათ შესახებ განსხვავებული აზრის გამო, კომისია ორ ქვეკომისიად გაიყო და, შესაბამისად, ორი განსხვავებული პროექტი შეიმუშავა. მესამე - შემრიგებლური პროექტი აფხაზეთის კომისარიატმა შეადგინა.²⁸

საქართველოს დამფუძნებელი კრების პრეზიდენტმა გამოყო ხუთკაციანი ჯგუფი სახალხო საბჭოს წარმომადგენლებთან ერთად აფხაზეთის კონსტიტუციის პროექტზე სამუშაოდ. სხვადასხვა დროს თბილისში სოხუმიდან სახალხო საბჭოს რამდენიმე დელეგაცია ჩამოვიდა²⁹, მათ შორის იყვნენ სეპარატისტულად განწყობილი დეკუტატებიც.³⁰ საქართველოს ხელისუფლებამ ყველა მათგანის შეხედულება და მოსაზრება მოისმინა. შეიქმნა შეთანხმების პროექტი აფხაზეთის მმართველობის ძირითადი დებულებების შესახებ, რომელშიც რესპუბლიკასა და ავტონომიას შორის ფაქტობრივად ჩამოყალიბებული ურთიერთობანი აისახა.

1920 წლის თებერვალში სოხუმში, აფხაზეთის სახალხო საბჭოში სიტყვით გამოსვლისას საქართველოს შინაგან საქმეთა მინისტრმა ნოე რამიშვილმა კიდევ ერთხელ დაადასტურა, რომ „აფხა-

²⁸ А. Ментешавили, Исторические предпосылки современного сепаратизма в Грузии, Тб., 1998, с. 80-94.

²⁹ საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფ. 1861, საქმ. 73, ფურც. 1-2; Б. Маилян, К вопросу о политическом статусе Абхазии (март 1917.- февраль 1921 гг.), Вестник РАУ (серя: гуманитарные и общественные науки 2, 2009, с. 39.

³⁰ ერთ-ერთი მათგანის, მ. თურნავას სიტყვით, ავტონომიისა და კონსტიტუციის საკითხებზე საქართველოს მთავრობასთან მოლაპარაკებაში მონაწილეობით ვცდილობდით შეთანხმების ჩაშლას. „ვმოქმედებდით რა ასე, ერთდროულად ჩვენ ვცემდით რსფსრ-სთან ურთიერთობისა და მის შემადგენლობაში შესვლის შესაძლებლობას“. იხ. Л. Тоидзе. К вопросу о политическом статусе Абхазии. Тб., 1996, с. 6.

ზეთში საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მშენებლობის ერთადერთი გზაა აფხაზეთის ავტონომიური უფლებების განმტკიცება“.³¹

აფხაზეთის კონსტიტუციის მიღება მაინც ჭიანჭურდებოდა. თბილისი არ ჩქარობდა მის დამტკიცებას, სანამ არ ამოქმედდებოდა ქვეყნის ძირითადი კანონი, რომელზეც მიმდინარეობდა ინტენსიური მუშაობა.

1920 წლის სექტემბერში აფხაზეთის სახალხო საბჭოს დელეგატებმა წერილობითი განცხადებებით მიმართეს საქართველოს დამფუძნებელი კრების პრეზიდიუმს, სადაც გამოთქმული იყო სურვილი, რომ დამფუძნებელი კრების მომავალ სესიაზე გარჩეული ყოფილიყო შემდეგი საკითხები: „1) ავტონომიურ აფხაზეთის საქართველოს ნაწილად ცნობის შესახებ. 2) იმ საქმეებში, რომელიც ექვემდებარება აფხაზეთის საკანონმდებლო ორგანოს, ამ ორგანოს მოქმედება იყოს სავსებით დამოუკიდებელი, და 3) ადგილობრივ აღმასრულებელ ძალად ჩაითვალოს ავტონომიური აფხაზეთის მთავრობა“.

ეს გამცხადება მოისმინა და განიხილა დამფუძნებელი კრების საკონსტიტუციო კომისიამ, რომელმაც დაადგინა: „1) დებულება რესპუბლიკის ნაწილების ავტონომიის შესახებ გამომდინარეობს სახელმწიფოს საზოგადო კონსტიტუციიდან. აფხაზეთის ავტონომიის მიღება, ანუ ნაწილობრივი ცნობა ამა, თუ იმ პრინციპისა, შეუძლებელია სანამ არ არის მიღებული კონსტიტუცია მთლიანად, 2) სახალხო საბჭოს დელეგატების მიერ განცხადებაში დასმულ საკითხების შეტანა დამფუძნებელ კრებაში დაუშვებელია არსებული პარლამენტარული წესდების ძალით. ავტონომიის პრინციპი, მიღებული კონსტიტუციის პროექტში, სავსებით უზრუნველყოფილია. 4)

³¹ Дж. Гамахария, Б. Гогия, Абхазия - историческая область Грузии, Тб., 1997, с. 101-102.

დებულება ავტონომიის შესახებ შეტანილი და გარჩეული იქნება დამფუძნებელი კრების მომავალ სესიაში“.³²

1920 წლის შემოდგომისათვის სოხუმში შესაძლებელი გახდა კონსტიტუციის შეჯერებულ პროექტზე შეთანხმება. მისი დეტალურად განხილვისა და გარკვეული კორექტირების შემდეგ, 16 ოქტომბერს სახალხო საბჭომ აფხაზეთის კონსტიტუციის პროექტის საკუთარი ვერსია მიიღო.³³ ეს დოკუმენტი საფუძვლად დაედო აფხაზეთის მმართველობის დებულების პროექტს, რომელიც იმავე წლის 21 დეკემბერს დამფუძნებელი კრების მცირე საკონსტიტუციო კომისიამ, ხოლო შემდეგ დამფუძნებელმა კრებამ დაამტკიცა. „დებულებაში“ ხაზგასმულია, რომ „აფხაზეთი მდინარე მუხადირიდან მდინარე ენგურამდე, შავი ზღვის სანაპიროდან კავკასიონამდე ითვლება საქართველოს რესპუბლიკის განუყოფელ ნაწილად და ამ საზღვრებში ავტონომიურად მართავს თავის შინაგან საქმეებს“.

დასკვნა

საქართველოს დამფუძნებელი კრება აფხაზეთს განიხილავდა, როგორც საქართველოს შემადგენლობაში შემავალ კუთხეს, რომელსაც ქართველი პოლიტიკური ელიტის, შემდეგ საქართველოს ეროვნული საბჭოსა და საქართველოს პარლამენტის მიერ აღთქმული ჰქონდა შინაგანი ავტონომია. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის უმაღლესმა საკანონმდებლო ორგანომ არაერთხელ განიხილა აფხაზეთთან დაკავშირებული საკითხი, მათ შორის მემარჯვენე ოპოზიციის საპარლამენტო შეკითხვა, მიიღო დეკრეტები აფხაზეთისათვის სხვადასხვა მიზნით ფინანსების გამოყოფის თაობაზე, შექმნა სპეციალური ჯგუფი აფხაზეთის სახალხო

³² გაზ. საქართველოს რესპუბლიკა, 1920 წლის 9 სექტემბერი.

³³ აფხაზეთის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფონდი 39, ანაწ. I, საქმ.18, ფურც. 260-270. დამოწმებულია დ. ჩიტაიას წიგნიდან „აფხაზეთის საკითხი საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში. აფხაზეთის სახალხო საბჭო, თბ., 2006“.

საბჭოს წარმომადგენლებთან ერთად აფხაზეთის კონსტიტუციის პროექტის შესამუშავებლად და სხვა.

1921 წლის 21 თებერვალს დამფუძნებელმა კრებამ მიიღო საქართველოს კონსტიტუცია, რომელმაც დააკანონა: „საქართველოს რესპუბლიკის განუყოფელ ნაწილს - აფხაზეთს (სოხუმის ოლქი) ადგილობრივ საქმეებში ენიჭება ავტონომიური მმართველობა“.

გამოყენებული ლიტერატურა:

არქივი

1. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1834, ანაწ. 1, საქმ. 76, ფურც. 7-9.
2. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფონდი 1834, ანაწ. 2, საქმ. 17.
3. საქართველოს ეროვნული არქივი, საისტორიო ცენტრალური არქივი, ფ. 1861, საქმ. 73, ფურც. 1-2;

პერიოდული პრესა

4. გაზეთი „ერთობა“, 1918 წ., 22 მარტი.
5. გაზ. „ერთობა“, 1919 წ., 18 აპრილი.
6. გაზ. საქართველოს რესპუბლიკა, 1920 წლის 9 სექტემბერი.
7. გაზ. „სახალხო საქმე“, 1919 წ., 20 თებერვალი.

წიგნები

8. გამახარია ჯ., ქართულ-აფხაზურ ურთიერთობათა ისტორიიდან, თბ., 1991.
9. ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან: აფხაზეთი უძველესი დროიდან დღემდე თბ., 2007.
10. საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი I. 1919 წლის 12 მარტი - 27 მაისი, თბ., 2019.
11. საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი III, 1919 წლის 28 ივლისი - 11 ნოემბერი, თბ., 2019.

12. საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი V, 1920 წლის 14 იანვარი - 16 მარტი, თბ., 2019, გვ. 90-93.
13. საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი VI, 1920 წლის 19 მარტი - 6 ივლისი, თბ., 2019.
14. საქართველოს დამფუძნებელი კრება. სხდომის ოქმები, ტომი VII, 1920 წლის თბ., 2019, 9 ივლისი - 31 დეკემბერი.
15. ჩიტაია დ., აფხაზეთის საკითხი საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში. აფხაზეთის სახალხო საბჭო, თბ., 2006.
16. Бгажба О., Лакоба С., История Абхазии с древнейших времен до наших дней, Сухум, 2006. Гамахария Дж, Гогия Б., Абхазия - историческая область Грузии, Тб., 1997.
17. Деникин А., Очерки русской смуты. Воспоминания, мемуары, Минск-Харвест, 2002.
18. Лакоба С., Очерки политической истории Абхазии, Сухуми, 1990.
19. Маилян Б., К вопросу о политическом статусе Абхазии (март 1917.- февраль 1921 гг.), Вестник РАУ (серя: гуманитарные и общественные науки 2, 2009.
20. Ментешашвили А., Исторические предпосылки современного сепаратизма в Грузии, Тб., 1998.
21. Журн. „Литературная Грузия“, 1989, № 11.
22. Тоидзе Л., К вопросу о политическом статусе Абхазии. Тб., 1996.

Otar Janelidze

Abkhazian issue in the Constituent Assembly of Georgia

Abstract

Even before the restoration of state independence, among the Georgian political parties and the National Council, there was an unshakable conviction that Abkhazia was an integral part of Georgia and it would have "full internal independence, that is, broad autonomy." It

was on this basis that the relations between the Republic of Georgia and Abkhazia began to be built in 1918-1921.

Before the formation of the Constituent Assembly, relations between the Georgian government and the Abkhaz National Council already had a certain experience of cooperation. Not only a verbal agreement was reached, but on June 11, 1918, an official agreement was drawn up, by virtue of which Abkhazia was declared an integral part of Georgia and autonomous rights were recognized for it. The government of Georgia undertook obligations to provide military-economic assistance to Abkhazia.

At the very first meeting of the Constituent Assembly on March 12, 1919, the act on the state independence of Georgia adopted by the National Council was approved. Among the subscribers were deputies of the Constituent Assembly from Abkhazia, who entered the country's legislative body on the lists of the winning Social Democratic Party.

On March 20, 1919, the People's Council of Abkhazia, by an absolute majority of votes, adopted the "Act on the Autonomy of Abkhazia" and forwarded it to the Constituent Assembly in Tbilisi. Following the act, "Abkhazia is a part of the Democratic Republic of Georgia, as its autonomous unit."

The Constituent Assembly of Georgia discussed this document and approved it. By the end of 1920, the constitutional commission developed a draft regulation on the autonomous government of Abkhazia, which, together with the Constitution of Georgia, was approved on February 21, 1921. And the Constitution of Georgia has legalized: an integral part of the Republic of Georgia - Abkhazia (Sukhumi District) in local affairs is given an autonomous right of government.